

Плахотнюк Олександр Валерійович, начальник 4-го управління (протидії злочинам, пов'язаними з віртуальними активами) Департаменту кіберполіції Національної поліції України

РОЛЬ І МІСЦЕ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Стрімка цифровізація суспільства, зростання кіберзлочинності, використання віртуальних активів і deepfake-технологій створюють нові виклики для правоохоронних органів, які неможливо ефективно долати лише традиційними засобами аналітики. Системи на базі штучного інтелекту (ШІ) дозволяють автоматизувати обробку великих масивів даних, виявляти приховані зв'язки між подіями, особами й об'єктами та підвищувати оперативність реагування на загрози публічній безпеці й кібербезпеці.

Міжнародна практика (США, країни ЄС тощо) демонструє успішні кейси використання ШІ для відеоаналітики, прогнозування злочинності, OSINT-розвідки й ідентифікації підозрюваних, що задає орієнтир для трансформації українських правоохоронних органів.

Системи ШІ допомагають аналізувати великі масиви криміналістичних, оперативно-розшукових та розвідувальних даних, виявляти закономірності між злочинами, підозрюваними, фінансовими операціями, віртуальними активами й кіберінцидентами. Нейромережі застосовуються для розпізнавання облич, об'єктів, номерних знаків, виявлення підозрілої поведінки та подій у потоковому відео, що дає змогу оперативно ідентифікувати правопорушників. ШІ-моделі використовують для автоматичного збору й аналізу відкритих джерел (соцмережі, форуми, даркнет-майданчики) з метою виявлення ознак екстремізму, фінансових шахрайств тощо.

Переваги використання ШІ для правоохоронців:

- підвищення ефективності та оперативності розслідування злочинів, а саме скорочення часу на обробку доказів, автоматичний пошук зв'язків, генерація гіпотез щодо мотивів і можливих підозрюваних;

- зниження кількості помилок та «людського фактора» завдяки алгоритмічній обробці великих масивів однорідних даних (відео, журнали подій, телефонні з'єднання, фінансові транзакції) із можливістю подальшої юридичної оцінки людиною;

- автоматизація рутинних операцій (формування звітів, первинна класифікація звернень, попередній відбір релевантних матеріалів) дозволяє звільнити час співробітників для складніших аналітичних і процесуальних завдань.

В Україні наразі відсутня комплексна законодавча база, яка б системно регулювала впровадження й використання ШІ-систем у правоохоронній діяльності. Нормативно-правове регулювання використанні штучного інтелекту має визначати вимоги до якості даних, прозорості алгоритмів, відповідальності розробників і користувачів, процедур сертифікації та незалежного аудиту високоризикових ШІ-рішень для правоохоронних органів.

Етичні стандарти застосування ШІ повинні включати принципи поваги до прав людини, пропорційності, мінімізації втручання, підзвітності, а також передбачати механізми оскарження рішень, у яких використовувалися інтелектуальні системи штучного інтелекту.

Плугатар Тетяна Анатоліївна, головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року стало безпрецедентним викликом для системи державного управління, сектору безпеки та оборони, а також правоохоронних органів. Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні суттєво змінило характер суспільних відносин та умови функціонування державних інституцій, що вимагало оперативного перегляду їхніх повноважень, механізмів діяльності та організаційної структури. Особливої актуальності набула проблема забезпечення внутрішньої безпеки держави, захисту прав і свобод громадян, підтримання правопорядку в умовах бойових дій та протидії новим загрозам національній безпеці.

За цих умов Національна поліція України зазнала функціональної трансформації. Вона взяла на себе подвійну роль, функціонуючи не лише як традиційний правоохоронний орган, відповідальний за охорону публічного порядку та протидію злочинності, а й як важливий елемент сектору безпеки і оборони держави. Поліцейські залучаються до виконання завдань, які раніше були характерними переважно для військових формувань або інших спеціалізованих державних органів, зокрема забезпечення стабілізаційних заходів на деокупованих територіях, протидії диверсійно-розвідувальним групам, участі в евакуаційних заходах, документування воєнних злочинів та забезпечення функціонування режимних обмежень воєнного часу.

Трансформація безпекового середовища зумовлена низкою деструктивних чинників: збільшенням незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин; виникненням нових складів злочинів (колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору, мародерство у зонах ведення бойових дій), а також необхідністю протидії диверсійно-розвідувальним групам та захисту критичної інфраструктури від фізичних і цифрових атак. Додатковими викликами стали масштабні міграційні процеси, пов'язані з переміщенням мільйонів громадян усередині країни, зростанням соціальної напруги та необхідністю забезпечення безпеки населення в умовах постійної загрози ракетних і дронівих атак. Руйнування адміністративних будівель, відділків поліції та систем зв'язку в районах активних бойових дій також створило значні ресурсні та організаційні труднощі.

За таких обставин особливого значення набуває дослідження механізмів адаптації Національної поліції України до умов воєнного стану, аналіз змін у нормативно-правовому регулюванні її діяльності, організаційно-управлінських підходах та практиці реалізації нових повноважень. Вивчення набутого досвіду є важливим не лише для підвищення ефективності функціонування поліції в умовах триваючої збройної агресії, а й для подальшого вдосконалення системи забезпечення національної безпеки та правопорядку в Україні.

В умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні відбулося суттєве розширення правового поля діяльності поліції. Правовий фундамент цих змін склали такі нормативно-правові акти.

Закон України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» доповнив статтю 23 Закону України «Про Національну поліцію» [1] нормами щодо здійснення оперативного розмінування та вибухотехнічних робіт, збору біометричних даних затриманих та загиблих осіб, виконання конвойних функцій, утримання осіб в ізоляторах тимчасового тримання, а також розширив можливості застосування заходів примусу під час відсічі збройної агресії.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань мобілізації, військового обліку та проходження військової служби» [2] вніс зміни до ст. 32 «Про Національну поліцію» та поклав на поліцейських обов'язок перевіряти військово-облікові документи громадян разом із документами, що посвідчують особу, а також надав право здійснювати адміністративне затримання осіб, які ухиляються від виконання вимог законодавства про військовий обов'язок та мобілізацію.

Закон України «Про внесення змін до КПК України щодо удосконалення порядку досудового розслідування в умовах воєнного стану» [3] спростив процедури проведення окремих слідчих (розшукових) дій у районах ведення бойових дій та на територіях, де існує безпосередня загроза життю і здоров'ю громадян.

У результаті Національна поліція України була наділена додатковими, не властивими для мирного часу повноваженнями, серед яких: забезпечення та контроль режиму комендантської години, перевірка документів громадян на блокпостах, огляд транспортних засобів і речей, участь в евакуації населення, здійснення вибухотехнічних заходів, забезпечення охорони стратегічно важливих об'єктів та виконання окремих оборонних функцій.

Крім того, в умовах воєнного стану змінилися підходи до організації діяльності Національної поліції України. Традиційна система управління була доповнена елементами кризового менеджменту, які передбачають високу мобільність, оперативність прийняття рішень та здатність швидко реагувати на зміни оперативної обстановки.

Одним із найважливіших напрямів адаптації стало створення спеціалізованих підрозділів для виконання завдань оборонного характеру. Зокрема, сформовано зведені штурмові та стрілецькі підрозділи, які беруть безпосередню участь у відсічі збройної агресії та захисті територіальної цілісності держави. Важливу роль відіграє Об'єднана штурмова бригада Національної поліції України «Лють», яка виконує бойові завдання на найбільш складних ділянках фронту.

Крім того, створені спеціалізовані слідчо-оперативні групи для роботи на деокупованих територіях, документування воєнних злочинів та збору доказів для національних і міжнародних судових інстанцій. У їхній діяльності широко використовуються мобільні криміналістичні лабораторії та сучасні засоби ДНК-ідентифікації.

Особливого значення набула діяльність спеціалізованих поліцейських екіпажів «Білий янгол». Функціональну спрямованість цих підрозділів орієнтовано на безпосереднє забезпечення евакуації цивільного населення із зон активних бойових дій, надання екстреної медичної допомоги пораненим, доставку гуманітарних вантажів та всебічну підтримку громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок збройної агресії. Виконуючи службові обов'язки в умовах постійного ризику для життя та безперервних ворожих атак, особовий склад цих підрозділів демонструє новий стандарт функціонування поліції як невіддільного елемента системи цивільного захисту населення у прифронтовій зоні.

Одним із найважливіших напрямів діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану стало документування воєнних злочинів та інших порушень міжнародного гуманітарного права. З початку повномасштабного вторгнення поліцейські здійснюють фіксацію наслідків обстрілів цивільної інфраструктури, виявлення місць масових поховань, документування фактів катувань, незаконного позбавлення волі цивільних осіб, насильницьких зникнень та інших злочинів, вчинених представниками держави-агресора. Особливо складною є робота на деокупованих територіях, де необхідно не лише відновити правопорядок, а й забезпечити належне збереження доказової бази. У таких умовах слідчі та криміналісти поліції працюють у тісній взаємодії з органами прокуратури, Службою безпеки України та міжнародними експертами. Важливим завданням залишається ідентифікація загиблих осіб. Для цього використовуються сучасні методи генетичної експертизи, електронні бази даних та мобільні ДНК-лабораторії.

Мінімізація інфраструктурних втрат та підвищення ефективності діяльності поліції значною мірою досягаються шляхом цифровізації процесів управління та впровадження сучасних технологій. У практичній діяльності широко використовуються безпілотні літальні апарати для аеророзвідки, пошуку осіб, моніторингу територій та документування наслідків бойових дій. Значно розширено використання засобів фото-, аудіо- та відеофіксації для контролю публічного простору, виявлення диверсійно-розвідувальних груп та забезпечення доказової бази у кримінальних провадженнях.

Варто звернути увагу також і те, що було спрощено порядок отримання інформації від державних органів, підприємств та установ за письмовими запитами поліції, що сприяє оперативнішому реагуванню на загрози та ефективнішому розслідуванню злочинів.

Безумовно воєнний стан значно розширив гуманітарний компонент діяльності Національної поліції України. Поліцейські забезпечують евакуацію цивільного населення із районів проведення бойових дій, супроводжують гуманітарні вантажі, здійснюють пошук безвісти зниклих осіб та сприяють возз'єднанню сімей, розлучених війною. У багатьох прифронтових населених пунктах саме поліцейські стали представниками держави, які постійно перебувають поруч із населенням та надають необхідну допомогу. Вони здійснюють доставку продуктів харчування, медикаментів, засобів першої необхідності особам похилого віку, людям з інвалідністю та іншим соціально вразливим категоріям громадян. Важливим напрямом роботи залишається захист прав дітей. Підрозділи ювенальної превенції беруть участь в евакуації неповнолітніх, встановленні місцеперебування дітей, які втратили зв'язок із батьками, та взаємодії із соціальними службами щодо їх подальшого захисту.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що досвід функціонування Національної поліції України в умовах воєнного стану засвідчив її здатність оперативно адаптуватися до принципово нових безпекових викликів та ефективно виконувати покладені завдання в умовах збройної агресії. Трансформація діяльності поліції відбулася як на нормативно-правовому, так і на організаційно-управлінському та технічному рівнях, що дозволило забезпечити безперервність правоохоронної діяльності, підтримання публічної безпеки та правопорядку, а також належне реагування на загрози воєнного характеру.

Водночас функціональне навантаження Національної поліції України суттєво розширилося. Поряд із традиційними правоохоронними завданнями поліція виконує оборонні, гуманітарні та стабілізаційні функції, що зумовлено особливостями правового режиму воєнного стану. Це свідчить про посилення її ролі в системі забезпечення національної безпеки та трансформацію в багатофункціональний суб'єкт сектору безпеки і оборони держави.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку : Закон України від 11 квіт. 2024 р. № 3633-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text>
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку досудового розслідування в умовах воєнного стану : Закон України 14 квіт. 2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>